

GURU

TALOUS
EKONOMI

2014

EKONOMIGURU –TÄVLINGEN 15.1.2014 KL 9-11

TÄVLINGSFRÅGOR OCH MODELLSVAR

- 1) Ekonomiguruland är en självständig stat. Tabellen innehåller siffror som beskriver statens utveckling 2013–2014. Ange om påståendena är rätt eller fel. Påståendena gäller förändringen mellan 2013 och 2014.

Svaret ger max. 3 poäng (0,5 poäng/punkt)

Tabell	2013	2014
Bruttonationalprodukt, md euro	180	200
Statsskuld, md euro	90	95
Arbetslösa arbetssökande, 1 000 pers.	260	265
Arbetskraft, mn pers.	2,6	2,7
Inflation, %	2,3	2,1
Ökning i löntagarnas nominella förtjänster, %	2,1	1,8

Påståenden

- 1) BNP ökade.
- 2) Statskuldkvoten minskade.
- 3) Antalet arbetslösa ökade.
- 4) Arbetslöshetsgraden steg.
- 5) Den allmänna prisnivån steg.
- 6) Realinkomsterna för de arbetande ökade.

Modellsvar:

Rätta svar på påståendena:

- 1) rätt
- 2) rätt
- 3) rätt
- 4) fel
- 5) rätt
- 6) fel

2. Förklara följande termer i korthet

- a) Finanspolitik
- b) Grå ekonomi
- c) Deflation
- d) Samarbetsförhandlingar
- e) Lokal uppgörelse
- f) Moms

Svaret ger max. 6 poäng (1 poäng/punkt).

Modellsvar:

Varje rätt svar ger 1 poäng. Max. 6 poäng. Som svar räcker till exempel konkreta exempel som visar att personen har begripit vad det handlar om.

a) **Finanspolitik**

Genom finanspolitik strävar landets regering efter att styra den ekonomiska utvecklingen, såsom att stimulera ekonomin under lågkonjunkturer och bromsa upp den under högkonjunkturer i syfte att stabilisera utvecklingen. I praktiken innebär detta bland annat åtgärder rörande beskattning och inkomstöverföring.

b) **Grå ekonomi**

Med grå ekonomi avses affärs- eller företagsverksamhet som i övrigt är laglig, men där man låter bli att betala lagstadgade avgifter eller skatter, till exempel skatter genom förskottsinnehållning eller socialskydds- och pensionsavgifter.

c) **Deflation**

Den allmänna prisnivån sjunker.

d) Samarbetsförhandlingar

Med samarbetsförhandlingar avses ett lagstadgat system där arbetsgivaren ska förhandla med arbetstagarnas representanter exempelvis om permitteringar och uppsägningar. Parterna kan också förhandla om många andra frågor gällande anställningar och arbetsförhållanden. Syftet är att förbättra arbetstagarnas möjligheter att påverka de beslut som fattas i företaget om arbetstagarnas arbetsuppgifter, arbetsförhållanden och ställning i företaget.

e) Lokal uppgörelse om anställningsvillkor

Frågor som faller utanför lagbestämmelser eller bestämmelser i kollektivavtal kan vid behov göras upp lokalt på arbetsplatsnivå. Genom avtal på arbetsplatsnivå är det möjligt att avtala om anställningsvillkor mellan arbetsgivaren och arbetstagarna på ett företag, ett verksamhetsställe eller en arbetsplats. På lokal nivå kan parterna avtala om exempelvis arbetstider, löner eller resor som ansluter sig till arbetet.

f) Moms

Med mervärdesskatt avses skatt som läggs på priset på produkter (varor och tjänster). (Sedan ingången av 2013 är den allmänna momssatsen i Finland 24 %.)

3. Kort essä

Lisa har ärvt 100 000 euro. Jämför följande sparformer sinsemellan:

- a) insättning med överenskommen löptid, b) aktiefond, och c) investering i bostad.
Bedöm vilka fördelar och nackdelar de olika investeringarna har och på vilket sätt de kan påverka Lisas investeringsbeslut.

Svaret ger max. 6 poäng.

Modellsvar:

Sparformerna jämförs sinsemellan ur följande aspekter (för maximipoäng räcker det att deltagaren har behandlat frågan ur fyra av de sex aspekterna, vilket ger 1,5 poäng/aspekt):

1) Förväntad avkastning och hur lätt/svårt/säkert det är att beräkna den

- a) Avkastningen på insättning med överenskommen löptid är ofta med säkerhet känd i förväg. Nivån på avkastningen är dock i regel anspråkslös jämfört med andra investeringsobjekt (särskilt när räntorna är låga såsom nuförtiden).
- b) I fråga om aktiefonder är den förväntade avkastningen mest osäker. Totalavkastningen på aktieinvesteringar (och på så sätt på andelar i aktiefonder) utgörs av den utdelning som bolag betalar ut (relativt stabil) och förändringarna i bolagens börskurser. Kursutvecklingen beror i sin tur i sista hand på den förväntade resultattillväxten i bolagen och den brukar ha samband med den

allmänna ekonomiska konjunkturcykeln. Hur avkastningen på en andel i en aktiefond utvecklas är mycket osäkert särskilt på kort sikt på grund av konjunkturkänslighet. Å andra sidan är den förväntade avkastningen i relation till risken på lång sikt bättre i aktieinvesteringar än i investeringsobjekt med mindre risk.

- c) Hyresintäkterna av en investering i en bostad kan också fastställas ganska pålitligt i förväg genom att man utreder kostnaderna för bostadsvederlag och den allmänna hyresnivån i området. Detta kräver emellertid att man bemödar sig en del i frågan. Det kan även råda osäkerhet när det gäller hyresgästens förmåga och vilja att betala hyra. Dessutom kan bland annat boendekostnaderna förändras i framtiden och det är alltid osäkert hur bostadens värde utvecklas.

2) Bedömning av risker för kapitalförluster (inkl. bedömning av spridningsnytta)

- a) Vid en insättning på 100 000 euro med överenskommen löptid är risken för kapitalförlust i praktiken obefintlig, eftersom en så stor insättning omfattas av insättningsgaranti (sedan ingången av 2011 är insättningsgarantin i EU-länderna just 100 000 euro).
- b) Vid investeringar i aktiefonder är denna risk troligen störst jämfört med de angivna investeringsobjekten. Om marknadsläget är ogynnsamt, kan värdet på fondandelar sjunka med flera tiotals procent. I ett "normalt" marknadsläge ger en investeringsfond emellertid spridningsnytta eftersom fonden har investerat i flera olika objekt.
- c) Vid investeringar i bostäder är risken för kapitalförlust också relativt liten eftersom bostadsprisernas fluktuation vanligen är måttlig när det gäller små bostäder (ettor/tvåor). En investering i en enskild bostad medför emellertid en del bostadsspecifika risker (exceptionellt slitage, skador, olyckor e.d.).

3) Hur likvid är en investering, dvs. hur enkelt är det att realisera den?

- a) Vid en insättning med överenskommen löptid är pengarna bundna på ett konto för viss tid. Om insättaren vill lyfta medlen före utgången av den överenskomna löptiden, är denne i regel tvungen att betala en uppsägningsersättning och eventuellt att avstå från en del av den utlovade avkastningen.
- b) Normalt är investeringar i fonder mycket likvida, det vill säga de kan vid behov realiseras med några dagars varsel. Inlösen kan emellertid medföra en del kostnader.
- c) Investeringar i bostäder är mest illikvida jämfört med de övriga investeringsobjekten. Bostädernas försäljningstider kan variera betydligt beroende på bland annat bostadens storlek eller konjunkturläget. Dessutom medför försäljningen vanligen olika slags kostnader (t.ex. mäklarens provision eller annonskostnader).

4) De olika investeringarnas skydd mot inflation

- a) Vanligen betalas en nominell ränta på insättningar med överenskommen löptid och därför erbjuder dessa inget skydd mot inflation.

- b) Aktiefonder kan tänkas ge åtminstone något slags skydd eftersom företagens produktionsinsatser (maskiner, utrustning, anställda) i sista hand är reala storheter och företagen vanligen (beroende på marknadskraften) kan överföra åtminstone en del av kostnadstrycket till sina kundpriser.
- c) En investering i en bostad ger troligen det säkraste skyddet mot inflation eftersom hyrorna i regel indexjusteras regelbundet och priserna på bostäder normalt (åtminstone på lång sikt) utvecklas i stort sett i samma takt som den allmänna prisnivån.

5) Kostnader för investeringar och deras jämförbarhet

- a) Normalt uttas inga avgifter för insättningar med överenskommen löptid, förutom eventuellt när medlen lyfts i förtid (visserligen kan även detta i många fall förhandlas).
- b) I fråga om aktiefonder uppstår kostnader främst för förvaltning av investerade medel (förvaltningsavgift) och för teckning och inlösen av fondandelar, och det är enkelt att utreda kostnaderna i förväg.
- c) Kostnaderna för en investering i en bostad är mer oförutsägbara. Kostnader kan uppstå mycket sporadiskt för slitage i lägenhet, underhåll av hushållsmaskiner, bostadsbolagets underhålls- och reparationsåtgärder osv. En snabb omsättning av hyresgäster kan höja kostnaderna, särskilt om man använder mäklartjänster.

6) Hur inverkar investeringstiden och Lisas riskbenägenhet på vilka faktorer som väger mest i Lisas slutliga beslut?

Lisa behöver pengarna **på kort sikt** (t.ex. inom 3 år) för något annat syfte (t.ex. köp av en sommarstuga, bil eller båt):

- a) En insättning med överenskommen löptid för lämplig tid är troligen det mest ändamålsenliga alternativet.
- b) Värdeförändringarna i aktiefonder och risken för kapitalförlust är relativt stora på kort sikt.
- c) Investeringar i bostäder är däremot svåra att realisera och likvideringen medför många olika kostnader och besvär.

Vid lång investeringshorisont:

Lisa ska noga fundera över sin risktolerans. Insättningar med överenskommen löptid är i praktiken riskfria, medan investeringar i bostäder och speciellt investeringar i aktiefonder är betydligt mer riskfyllda.

4. Lång essä

De senaste åren har man i flera länder diskuterat de offentliga finansernas hållbarhet.

Vad avses med de offentliga finansernas hållbarhet och vilka faktorer påverkar den? Vad beskriver de bifogade figurerna när det gäller de offentliga finansernas hållbarhet i Tyskland och USA?

Svaret ger max. 9 poäng.

Figurer (1993–2013):

- Utveckling av den offentliga sektorns skuld
- Utveckling av inkomsterna och utgifterna inom den offentliga sektorn
- Ålderspyramid
- Utveckling av arbetsproduktiviteten
- BNP-tillväxt
- Totala skatteuttag
- Ränta på statsskulden

Modellsvar

Med de offentliga finansernas hållbarhet avses hur bra inkomsterna och utgifterna i de pensionsfonder och övriga socialskyddsfonder som finansieras med statliga, kommunala och offentliga medel är i balans på lång sikt.
(1 poäng)

De offentliga finansernas hållbarhet beror på hur stor statsskulden, kommunernas skuld och fondernas tillgångar är i utgångsläget samt på utvecklingen av räntan på den offentliga sektorns skuld och underskottet/överskottet i statens och kommunernas fonder, pensionsfonderna och de övriga fonderna. Ett underskott uppstår när de årliga utgifterna är större än inkomsterna, av vilka merparten utgörs av skatteinkomster, och underskottet måste täckas med ytterligare lån. Ett överskott uppstår när inkomsterna är större än utgifterna. Överskottet kan användas bland annat till att amortera på den offentliga sektorns skuld.

I båda länderna försvagades balansen i de offentliga finanserna snabbt till följd av lågkonjunkturen. Särskilt den offentliga sektorns utgifter ökade kraftigt. Utgifterna och inkomsterna inom den offentliga sektorn i Tyskland har redan fått i balans efter lågkonjunkturen. I USA minskar underskottet i snabb takt, men anpassningsåtgärderna pågår fortfarande. Dessutom är skuldsättningsgraden betydligt högre i USA än i Tyskland. På kort sikt är utsikterna bättre för Tyskland än för USA.
(3 poäng)

Den offentliga sektorns utgifter utgörs delvis av ränteutgifter för den befintliga nettoskulden. Å andra sidan får pensionsfonderna och övriga fonder ränteinkomster från sina tillgångar. Vanligen är den offentliga sektorns skulder emellertid större än tillgångarna, varvid en låg räntenivå innebär låga ränteutgifter. Räntan på den offentliga sektorns skuld bestäms utifrån allmänna marknadsräntor och ett landsspecifikt risktillägg. Staten och kommunerna tar lån antingen i det egna landet eller på de internationella finansmarknaderna varvid risktillägget bestäms främst enligt statens kreditvärderingar. Ju mer marknaderna litat på statens förmåga att klara av sina skulder, desto lägre är räntan.

För närvarande är räntan på statens långa räntebärande värdepapper något högre i USA än i Tyskland, men räntenivån är ändå låg i båda länderna och den har utvecklats stabilt.
(2 poäng)

De offentliga finansernas hållbarhet beror inte enbart på det absoluta beloppet på skulden eller underskottet i de offentliga finanserna, utan på skuldens eller underskottets nivå och tillväxt i relation till den totala ekonomin (BNP) och den ekonomiska tillväxten. På lång sikt påverkas hållbarheten i synnerhet av den ekonomiska tillväxten. Om ekonomin växer snabbt, ökar skatteinkomsterna också snabbt. Det är lättare att klara av räntorna på den befintliga statsskulden, och marginalen att betala de nödvändiga utgifterna inom den offentliga sektorn är större.

På lång sikt beror den ekonomiska tillväxten på ekonomiska utbudsfaktorer, det vill säga hur snabbt produktiviteten och arbetskraften ökar. Produktiviteten påverkas i sin tur av materiella och immateriella ekonomiska investeringar, hur snabbt tekniken utvecklas och av arbetskraftens kvalitet (bl.a. utbildningsnivå). Hur stor arbetskraften är beror dels på hur omfattande den arbetsföra befolkningen är, dels på deltagandegraden, det vill säga hur stor andel av arbetskraften som är tillgänglig på arbetsmarknaden.

BNP och arbetsproduktiviteten har historiskt sett ökat snabbare i USA än i Tyskland, även om skillnaden bortfallit – åtminstone tillfälligt – under lågkonjunkturen. Andelen yngre årskullar av befolkningen är större i USA än i Tyskland, vilket innebär att antalet personer i arbetsför ålder och arbetskraften utvecklas mer gynnsamt i USA än i Tyskland. Befolkningens åldrande påverkar också den offentliga sektorns utgifter genom ökade omsorgskostnader och hälso- och sjukvårdskostnader. Den mer gynnsamma åldersstrukturen i USA gör att utsikterna är bättre för USA än för Tyskland på lång sikt. Dessutom kommer ekonomin i USA att växa snabbare om skillnaderna i BNP-tillväxten och ökningen i produktiviteten mellan länderna ökar och uppnår samma nivå som under tiden före lågkonjunkturen.
(2 poäng)

Inkomstutvecklingen inom den offentliga sektorn beror på den ekonomiska tillväxten och det totala skatteuttaget i ekonomin. Ju större skatteuttaget är, desto mer syns den ekonomiska tillväxten som ökade skatteinkomster. Å andra sidan är risken med ett för stort skatteuttag att det påverkar förutsättningarna för en ekonomisk tillväxt negativt bland annat genom skadliga stimulans effekter.

Om skatteuttaget redan är stort, finns det mindre utrymme att skärpa beskattningen utan att detta börjar synas genom långsammare ekonomisk tillväxt. Därför har USA – åtminstone i princip – mer utrymme att öka inkomsterna inom den offentliga sektorn genom att skärpa beskattningen.

(1 poäng)